

Nr 425.

Av herr **Wahlund m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för en dyrortsundersökning, m. m.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 111 föreslås att en ny dyrortsundersökning skall verkställas för att ge underlag till en revision av dyrortsgrupperingen. Därjämte innehåller propositionen en redovisning av de principer, efter vilka dyrortsundersökningen bör verkställas, varjämte en tidsplan för undersökningen framlägges.

Från bondeförbundets sida har i motioner vid tidigare riksdagar yrkats att dyrortsgrupperingen successivt avskaffas genom att den lägsta ortgruppen uppflyttas till den närmast högre gruppen med vissa bestämda tidsintervaller. Vi vidhålla den meningen att dyrortssystemet i princip bör avvecklas. Emellertid finna vi det nödvändigt, att man inför särskilda tillägg för statstjänstemän, som äro bosatta på orter med hårt klimat eller betydande avstånd från större tätorter. Dylika tillägg av karaktären kallortstillägg och avståndstillägg äro enligt vår mening nödvändiga både för att bereda vederbörande tjänstemän rättvisa och för att trygga de avlägsna bygdernas behov av kvalificerade befattningshavare.

Ehuru enligt vår mening bestämda skäl tala för att en ny undersökning borde klart åsyfta dyrortssystemets fulla avveckling, vilja vi dock icke motsätta oss en ny dyrortsundersökning. En dylik undersökning kommer åtminstone att ha det värdet, att den ger aktuellt siffermaterial, som kan förväntas bekräfta riktigheten i de krav vårt parti uppställer i fråga om dyrortssystemets avveckling. Emellertid anse vi oss icke utan vissa justeringar kunna godtaga de riktlinjer, efter vilka dyrortsundersökningen föreslås bli verkställd.

Dyrortssakkunniga ha framhållit, att de mätbara skillnaderna i dyrhet mellan olika orter minskats. Denna utjämning får enligt de sakkunnigas uppfattning betydelsefulla konsekvenser för den tekniska utformningen av den kommande dyrortsundersökningen. Bl. a. ökar den relativa betydelsen av felen i primärmaterialet, vilka, trots en förbättring av metodiken för prisgeografiska undersökningar, näppeligen kunna väntas ha blivit reducerade i samma grad. Slutligen — och det är det viktigaste — måste man räkna med att de omätbara elementen i levnadsstandarden fått en relativt sett ökad betydelse för dyrortsjämförelsen. De sakkunniga anse att målet bör i viss utsträckning mera bli en »dyrortsområdesindelning» än en dyrortsindelning. Dessa synpunkter har departementschefen i huvudsak godtagit.

Från den ståndpunkt bondeförbundet företrätt och företräder innebär det en icke ringa vinst, om man slopade det nuvarande systemet med olika dyrortsgrupper inom ett begränsat område, ehuru inga som helst påvisbara eller obetydliga skillnader mellan de olika orternas levnadskostnader föreligga. Vi vilja emellertid gå längre än vad de sakkunniga och departementschefen härutinnan förordat. Enligt vår mening bör riksdagen uttala, att städer och landsbygd inom de olika områden, som kunna ifrågakomma vid en »områdesindelning», under alla förhållanden böra tillhöra samma ortsgrupp. Medan de sakkunniga närmast tänkt sig en områdesindelning följande länsgränserna, bör enligt vår mening områdesindelningen taga sikte på landsdelar med eller utan avståndstillägg och klimattillägg.

Vad härefter angår de allmänna grunderna för en dyrortsgruppering har departementschefen förordat, att dyrortsjämförelsen icke bör begränsas enbart till prisolikheter. Hänsyn bör även tagas till icke statistiskt mätbara faktorer, trots de moment av skälighetsbedömning som härigenom införas. En viss grad av skälighetsbedömning är, enligt statsrådets mening, ofrånkomlig, även om jämförelsen inskränkes till att avse enbart prisolikheter. Det blir sålunda nödvändigt att, så långt materialet tillåter, bygga på prisstatistik men att därutöver söka göra en rimlig avvägning med hänsyn till faktorer, som icke direkt kunna siffermässigt preciseras. Statsrådet uttalar att socialstyrelsen bör ägna stor uppmärksamhet åt frågan, i vilken utsträckning och på vad sätt hänsyn bör tagas till de omätbara faktorerna.

Detta spörsmål är av utomordentlig betydelse för möjligheterna att få en rättvis bild av de faktiska levnadskostnaderna vid lika standard. Om hänsyn skulle tagas endast till de statistiskt fastställbara prisolikheterna, innebure detta en upprörande orättvisa mot landsbygdens och de mindre orternas invånare. Det är nödvändigt att tillgodoräkna dessa medborgare en icke ringa merkostnad — icke minst med hänsyn till att betydligt mindre sociala och kulturella resurser stå dem till buds än i fråga om storstadsinvånarna — om principen lika standard skall obetingat gälla. Skulle man taga vederbörlig hänsyn härtill och även kompensera prisökningen på glesbebyggelsen för extra transportkostnader och även uppmärksamma den fördyring, som där i övrigt uppstår på grund av varors och tjänsters svåråtkomlighet, äro vi övertygade om att vid tillämpandet av likastandardprincipen levnadskostnadsolikheterna mellan glesbygd och tätbygd i varje fall utjämnas.

Ett bevis härför utgör den allmänt vitsordade svårigheten att besätta landsbygdens tjänstemannabefattningar. Tjänstemän och andra, som ha att träffa ett val mellan tjänstgöring i glesbygd eller i tätbygd, utföra i själva verket den avvägning, som indexmetodiken i sin tekniska bristfällighet ej förmår prestera.

Problemet är då i vilken utsträckning och på vad sätt hänsyn skall ta-

gas till de omätbara faktorerna. Vi kunna icke nöja oss med att detta viktiga spörsmål skall handläggas av socialstyrelsen utan samråd med representanter för olika intressegrupper och landsdelar. Enligt vår mening måste detta arbete — liksom planläggningen och verkställandet av dyrortsundersökningen i övrigt — handhas av socialstyrelsen i nära kontakt med dyrortsnämnden. Därmed få representanter för olika intressegrupper möjlighet till insyn i hela dyrortsundersökningen, vilket är nödvändigt om den skall vinna allmänhetens förtroende och icke framstå som godtycklig.

I fråga om prisinsamlingen vilja vi understryka vikten av att ett tillräckligt antal landskommuner i landets olika delar medtages. Antalet representantvaror bör kunna begränsas. Av synnerlig vikt är emellertid att uppgifterna från de olika orterna avse *absolut samma kvalitet*.

Departementschefen tillstyrker förslaget, att de av ombuden insamlade prisnoteringarna skola under viss tid hållas tillgängliga för allmänheten. Däremot avvisas tanken på särskilda granskningsmän. Men hänsyn till önskvärdheten av att de skilda etapperna i undersökningen icke undandragas offentligheten böra enligt vår mening särskilda granskningsmän utses.

Beträffande budgetvalet har departementschefen förordat användandet av två budgeter, en för Stockholm och en för landsbygden. För att vinna viss kontroll kan också en tredje budget, representerande de medelstora tätorterna, komma att upprättas. Vi vilja understryka att det måste bli ytterst svårt att upprätta en budget, som verkligen är representativ för *hela landets* landsbygd. Material skall insamlas genom intervjumetoden och kommer att avse konsumtionen under ett år tillbaka. Uppenbart är att intervjumetodens lämplighet för en sådan uppgift kommer att betvivlas.

Vi ifrågasätta hur det skall bli möjligt att enligt likastandardprincipen rättvist beräkna landsbygdens kostnader för där obefintliga eller svåråtkomliga tjänster och varor, vilka äro företrädda i stockholmsbudgeten. Landsbygdsbudgeten torde sannolikt komma att undervärdera konsumtion av varor och tjänster, vilka i stadsbygden äro relativt prishilliga. Vi betona nödvändigheten av att socialstyrelsen analyserar dessa problem och redovisar resultaten.

Vad bostadsposten beträffar kunna vi icke godtaga vad departementschefen föreslagit. Vid otillfredsställande beräkningsmetoder kommer efter all erfarenhet bostadsposten att betyda mest för skillnaderna i »dyrhet». Det system, som nu föreslås, synes lika litet som tidigare system kunna ge full rättvisa åt principen *lika standard*.

Det måste betecknas som en olöslig uppgift att på grundval av det nuvarande, mellan tätorter och glesbygd ofta artskilda bostadsbeståndet, göra uppdelningar som eliminera förefintliga standardskillnader. I stället för att laborera med en mängd olika kvalitetsgrupper i fråga om bostäder bor-

de man enligt vår mening kunna tillämpa betydligt enklare och mera rättvisande metoder.

En möjlighet vore att beräkna bostadskostnaden efter nybyggnadskostnaderna. Man kunde, såsom ledamoten i 1943 års dyrortskommitté Hj. R. Nilson förordade i en reservation, till grund för beräkningarna lägga hyreskostnaderna för en nybyggd standardlägenhet på olika orter i riket. Eventuellt kunde ett antal dylika standardlägenheter av olika typer — på landsbygden och mindre tätorter gäller det främst egnahem — hyresberäknas efter byggnadskostnaderna, varefter resultaten sammanvägas till ett hyrestal.

Departementschefen förordar att de direkta skatterna medräknas vid levnadskostnadsjämförelsen. Vad de kommunala skattesatserna angår ifrågasattes redan i samband med 1946 års dyrortsundersökning att en avräkning skulle ske för den skillnad i förmåner, som skattebetalarna på olika orter kunna erhålla för en och samma skatt. I vissa remissyttranden har ifrågasatts om man icke borde pröva någon summarisk metod för att omvandla skattesatserna med hänsyn till olikheterna i den kommunala standarden. Departementschefen betecknar de skäl, som anförts för denna tanke, icke helt obefogade. Med hänsyn till osäkerheten hos en beräkning av detta slag har departementschefen dock ansett, att skattesatserna böra användas sådana de äro.

Användandet av de kommunala skattesatserna utan hänsyn till den reella standard, som de möjliggöra med hänsyn till de betydande variationerna i kommunernas skatteunderlag per invånare, står i hjärt kontrast till talet om att dyrortsundersökningen bör avse principen lika standard. Det är uppenbart att en fattig landskommun, som icke anser sig kunna betunga kommuninvånarna med högre utdebitering för att förbättra kommunikationer, ordna idrottsplatser, samlingslokaler, gemensamma vatten- och avloppsföretag, utöka folktandvården och hemhjälpverksamheten o. d., är sämre lottad än en storstad med flerdubbelt större skatteunderlag per invånare. Även om man vid en beräkning av skattekostnaden i relation till skatteunderlaget per invånare i de olika kommunerna måste använda en viss schablon, är denna beräkningsmetod långt mera rättvis än det system som förordas i propositionen. Den omständigheten, att skattesatserna skola beräknas på grundval av en för större områden genomsnittlig skattesats, utgör icke någon bärande invändning mot detta vårt resonemang. Ett län utan storstadsbebyggelse men med en mängd fattiga landskommuner kan givetvis icke bjuda invånarna större sociala och kulturella förmåner för skatteintäkterna, därför att man tar ett genomsnitt av skattesatserna. Vi föreslå därför, att skattekostnaderna i budgeten skola sättas i relation till respektive kommuners (områdets) genomsnittliga skatteunderlag per invånare.

Användandet av skattesatserna för enbart år 1952 kommer att ge miss-

visande resultat. Såsom i vissa remissyttranden framhållits, har kommunindelingsreformen mångenstädes föranlett relativt låga utdebiteringar. Man kan förvänta att storkommunernas utdebiteringar efter hand komma att stiga, men att det första egentliga verksamhetsåret kommer att präglas av en viss återhållsamhet i fråga om utdebiteringarnas storlek. Vid den slutliga beräkningen av skatteposten måste hänsyn tagas till detta förhållande.

I fråga om resetilläggen kunna vi icke godtaga det föreliggande förslaget. Det är avvägningen mellan beloppen, vilka tillräknas de olika orterna, som blir det väsentliga. Landsbygdsbefolkningens extra transportkostnader, inköpsresor, resekostnader för tillgodoseende av kulturella behov etc. äro för närvarande upptagna i kalkylerna till alltför låga belopp och befaras komma att förbli det. Man synes exempelvis ej avse att inräkna värdet av den tid, som vid dylika resor måste eftersättas.

Beträffande arbetsresorna ha delade meningar kommit till uttryck i remissyttrandena. Länsstyrelsen i Kronobergs län anser, att kostnaderna för arbetsresor icke äro att hänföra till levnadskostnader i egentlig mening utan utgöra utgifter för inkomstens förvärvande, varför avdrag också medgives vid beskattningen. På grund härav och då endast en mindre del av befolkningen har utgifter för dylika resor, finner länsstyrelsen, att dessa kostnader icke böra medräknas i detta sammanhang.

Vi dela länsstyrelsens uppfattning, att utgifter för arbetsresor icke böra medräknas. Så länge landsbygden icke får en tillfredsställande kompensation vid beräkning av resetilläggen måste vi motsätta oss, att utgifter för arbetsresor i städerna medtagas vid beräkningarna.

Den av dyrortssakkunniga framlagda tidsplanen innebär, att en ny lönegruppering icke kan träda i kraft förrän tidigast den 1 juli 1953. Det kommer således att dröja minst ett och ett halvt år efter kommunindelingsreformens genomförande innan en ny dyrortsgruppering kan ske. Orsaken till detta dröjsmål är givetvis, att man icke igångsatt utredningsarbetet på ett tidigare stadium med sikte på reformens ikraftträdande år 1952 i samband med att storkommunerna börja sin egentliga verksamhet.

Vad tidsplanen i övrigt angår, förefaller det som om varken dyrortssakkunniga eller departementschefen ansett det lämpligt, att riksdagen beredes tillfälle att på ett senare stadium yttra sig över de viktiga spörsmålen om områdenas antal samt om principerna för de olika orternas inplacering i respektive områden. Enligt vår mening bör, så snart undersökningsresultaten föreligga, riksdagen senast vid 1952 års höstsession beredas tillfälle att yttra sig om dessa spörsmål, innan definitiva förslag till löneplaner upprättas.

En inom civildepartementet verkställd undersökning har givit vid handen, att för närvarande finnas inemot 30 kommuner, som bestå av olika delar, vilka vid nu gällande lönegruppering hänförs till mer än en Orts-

grupp. Efter den nya kommunindelningens genomförande komma omkring 200 kommuner eller 19,3 procent av rikets kommuner att bestå av delar, vilka vid nämnda gruppering hänförts till två olika ortsgrupper, och 3 kommuner att bestå av delar tillhörande tre olika ortsgrupper.

Det måste te sig icke blott som ett utslag av Krängel-Sverige att ca 200 storkommuner komma att bestå av delar tillhörande olika dyrortsgrupper. Invånarna i dessa kommuner måste efterlysa rättvisan uti att exempelvis lärarna i ena kommundelen skola få lägre löner än kollegerna i de övriga, eller att skattebetalarna inom kommunen erhålla olika stora skatteavdrag. Förekomsten av olika dyrortsgrupper inom storkommunerna skulle i stort sett elimineras, om ortsgrupp I omedelbart avskaffades. En sådan reform överensstämmer såväl med bondeförbundets vid tidigare riksdagar framförda krav som med den i propositionen förordade principen, att man bör eftersträva en enhetlig områdesindelning.

Med stöd av vad som sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta *dels* att dyrortsundersökningen skall företagas med beaktande av vad vad i motionen härom anförts, *dels* uttala att riksdagen senast vid 1952 års höstsession skall beredas tillfälle att yttra sig över frågan om dyrortsområdenas antal och principerna för orternas inplacering i respektive områden, och *dels* att, med uttalande av att ortsgrupp I bör uppflyttas i ortsgrupp II fr. o. m. den 1 januari 1952, anhålla, att förslag härom förelägges 1951 års höstsession.

Stockholm den 10 april 1951.

S. G. W. Wahlund.

Torsten Bengtson.

Fridolf Jansson.

Bernhard Näsgård.

Karl Persson.

Fritiof Karlsson.

Gunnar Lodenius.

Herbert Hermansson.

Lars E. Andersson.

Gärda Svenson.

Jones Erik Andersson.

Gust. E. Andersson.

B. A. Nilsson.